

Nr 206.

Av herr **Lindhagen**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetareskydd.*

Världsproblemet överskuggar oss och arbetslösheten, ett av huvudkapiteln, fängslar uppmärksamheten.

Läget uppfordrar till samaritverksamhet här och var efter råd och lägenhet. Samtidigt bör väl även eftersinnas, hur en så bristfällig världsordning må kunna utbytas mot en bättre. Eljest bli bemödandena för dagen allt mer verklighetsfrämmande och nödhjälpen allt mer utarmad.

Ett gammalt begrepp, som en gång var uppburet, dyker inför dessa påfrestningar fram ur dunklet. Det är den så kallade *rätten till arbete*. Ett humant begrepp, som icke har något att skaffa med slavarbete under en välgörenhetsbyråkratis färla. Det gäller rätt för alla till arbete efter hans förutsättningar, miljö och bosättningsförhållanden jämte försörjning på alderdomen.

Denna rätt till arbete kompletteras enligt sakens natur av *rätten till vila*. Det är om den senare saken, som nu skall yttras och yrkas något med anledning av propositionen nr 40 med förslag till ändringar i den lagen om arbetareskydd.

Sambandet mellan dessa två mänskliga rättigheter får dock icke förglömmas. Rätt till vila för den, som ej kan få något arbete, är icke mycket värd. Förläningen av rätt till vila åt någon med påföljd, att denne berövas det arbete han har, är nästan något ännu värre.

Den viktigaste vilan är skapad av naturen. Om natten skall människan sova, och under dagen skall hon verka. Nattsömnen har alltid varit en grundbetingelse för livet utan skillnad till åldrar eller kön.

Det har varit vår tids maskinkultur förbehållet att trotsa även denna naturlag. Den senare dukar alltmer under för de naturvetenskapliga uppfinringarna och deras stormkolonner.

Vad som sker obönhörligt har väl någon mening med sig, tro vi merendels. Därmed söka vi trösta oss och anamma ödet med förhoppningar.

Det var i dessa förväntningars tecken, som Stockholmsutställningen 1930 kom till i bästa mening såsom en hymn åt tidens väsende. Kantaten vid utställningens öppnande förtätade sin hyllning i följande vers:

Rätten till arbete och rätten till vila.

De maskinella värdena och mänskligetsvärdena.

Och nyttan, som hänsynslöst krossat
all sövande ro med sin sotiga häl, —
det är ändå den, som till sist har förlossat
det tigande folkets själ.

Hur denna förlossning går till skildras sålunda:

Så kan det förgångnas flöjtspel försonas
med motordån och maskinernas gny.
Och dog där skönhet, som ej kunde skonas,
få våra fabriker skapa en ny.

Ja, än mer:

Det blev kallt och ödsligt i början,
då alla de åldriga vättarna flytt.
Men det grodde och växte i stybben och sörjan
där växte ett Sverige, som skapats på nytt.

Maskinernas skaparkraft är ofantlig. Men erfarenheterna bekräfta en-
vist, att något, som påminner om ett lyckorike, icke heller kan skapas av
maskinerna i förbund med s. k. nationalekonomiska värden på bekostnad
av mänsklighetsvärdena. Maskinerna ha mobiliserat den allmänna värn-
plikten och möjliggjort världskriget. De hetsa det ekonomiska kriget
allt mer till omfattande och förödande sammandrabbningar. Industriens
centralisering såsom en följd av dess tvång till rationalisering och stan-
dardisering för att stå bi i det ekonomiska kriget, teknikens utträngande av
de andliga värdena, mekaniseringens inträngande i vinklar och vrår be-
röva individerna ekonomiskt fotfäste och möjligheter till individuell rätt-
visa. De stå där redlost förintade till en massa och arbetslösheten växer.
Människorna kastas hoptals av blinda öden från sina boplatser och för-
värvskällor ut på landsvägar och gator.

*Förepelet till
riksdagskri-
velsen 1915
om männens
nattarbete.*

Den nya tidens arbetareskyddslagstiftning innefattar ju en resning mot
maskinernas ödeläggelser av boplatserna och hemlivet för individerna.
Man bör förstå och följaktligen förlåta, att även över denna första res-
ning måste lägra sig något maskinellt i organisationen. Sålunda inskränk-
te man sig i förstone till de industriella yrkena och lämnade de övriga åt
sitt öde. Väl inne på denna begränsning av området trodde den härskande
maskulina kulturen det vara av behovet påkallat att börja sin omtanke
icke blott med barn utan ock med vuxna kvinnor. Den springande punkten
var bestämmelsen i den internationella konventionen i Bern den 26 sep-
tember 1906, att nattarbetsfrågan skulle begränsas till förbud mot kvinnors
användande till arbete nattetid i vissa industriella företag. Därmed hade
man inslagit på den vägen att betrakta nattarbete för män såsom mindre
skadligt än nattarbete för kvinnor. Vidare äventyrades genom en sådan
ensidig lagstiftning kvinnornas förvärvsarbete samt underblästes en be-

nägenhet hos männen att därigenom befria sig från kvinnokonkurrens på arbetsmarknaden.

Anslutningen till konventionen på denna punkt väckte opposition bland kvinnorna inom de tre skandinaviska länderna och Finland och även på andra håll ställde man sig betänksam.

Emellertid begärde svenska regeringen år 1908 riksdagens yttrande om en förordning innefattande anslutning till Bernkonventionen. Kvarnzelius motionerade om förordningens godkännande såsom lag. För min del motionerade jag om att riksdagen — med förklarande att propositionen ej kunde i sin dåvarande avfattning bifallas — måtte anhålla om skyndsamt utredning i vad mån inom industriella och därmed beslättrade arbetsområden män och kvinnor sysselsattes med nattarbete på ett för hälsan skadligt sätt, samt därefter vidtaga de åtgärder, som kunde vara ägnade att avhjälpa berörda missförhållande under behörigt skyddande tillika av de arbetandes utkomstmöjligheter.

Utskottet avstyrkte propositionen och motionerna. I reservationer yrkade Widén, Jansson i Edsbäcken och Persson i Malmö godkännande av propositionens förslag såsom lag samt Lindhagen bifall till sin motion. Min reservation var försedd med utförlig motivering.

I riksdagen uppstod åskilleg debatt i denna nya angelägenhet. Branting vände sig i andra kammaren särskilt mot min reservation. Han hade förut inbjudit mig till en diskussion inom socialdemokratiska gruppen, men vi kunde ej komma överens. I andra kammaren utslogs min reservation med 106 röster mot 79, varefter i huvudvoteringen Widéns med fleras reservation antogs med 114 ja mot 73 nej. I första kammaren bifölls utskottets hemställan utan votering.

År 1909 återkom frågan motionsvägen. Clason och Björek i första kammaren och Furst i den andra yrkade, att riksdagen skulle såsom lag antaga den av regeringen året förut ifrågasatta författningen. Med anledning av dessa motioner väckte Lindhagen efter en omfattande motivering förslag, att riksdagen skulle dels begära övertägande, i vad mån och på vad sätt förbud för nattarbete av såväl kvinnor som män kunde åvägbringas inom industrigrenar, där det ej av tvingande omständigheter nödvändiggjordes, samt framläggande av skyndsamt lagförslag i ämnet, och dels förklara motionärernas lagförslag icke kunna i sitt dåvarande skick bifallas.

Lagutskottet hemställde om avslag å alla motionerna. Reservationer avgavs av Rudbeck, Giseliuss, Magnusson, Widén, Hamilton, Jansson i Edsbäcken och Persson, vilka hemställde om bifall till Clasons och Fürsts motioner. Med instämmande av Pettersson i Södertälje hemställde Lindhagen om bifall till sin motion.

Starka krafter hade i riksdagen varit i rörelse för den påyrkade anslutningen till Bernkonventionen. Det berättades, att Thyrén beredde sig att hålla ett så kallat stort anförande till förmån för en sådan anslutning.

Jag hade strax före riksdagens början inträtt i socialdemokratiska partiet. Ett förberedande samråd med Branting syntes mig påkallat, och ett sådant ägde även rum i frisinnade klubbens lokal. Branting var bestämt avvisande. Någon sammanjämkning kunde således icke komma till stånd mellan våra skiljaktiga ståndpunkter, och saken fick ha sin gång.

I andra kammaren höll Thyrén sitt stora tal, värtaligt och elegant och späckat med uppgifter och ett djupt nedblickande på Lindhagens ståndpunkter. Branting sekunderade honom realpolitiskt men gav Thyrén tillika en reprimand för hans överdrifter. För anslutning till konventionen talade vidare Hamilton och Hellström, varjämte Räf och Jeansson i Kalmar instämde med Thyrén. På anförda skäl »men ej utskottets» yrkade Lindhagen bifall till utskottets hemställan i denna del, och Fürst talade i samma riktning. Vid den första voteringen bifölls anslutningen till Bernkonventionen med 166 ja mot 24 nej. Lindhagen avgav reservation mot beslutet. »Jag tror», sade han »att vi därmed ännu en gång försummat ett tillfälle att sammanföra män och kvinnor till ett lyckosamt och framgångsrikt arbete för deras gemensamma framtid.»

Härefter föredrogs lagutskottets avslagsyrkande på första punkten i Lindhagens motion. Därvid inträffade en anmärkningsvärd episod. Jag erinrade att å ena sidan, särskilt av Thyrén, förklarats, att en reglering av männens nattarbete vore något otänkbart. Men å andra sidan hade den socialdemokratiska fackorganisationen år 1906 beslutat hänvända sig till partiets representanter i riksdagen i och för framläggande av förslag om en inskränkning i männens nattarbete. Det hemställdes om bifall till yrkandet i motionen med den förändringen, att utredningen om »förbud för nattarbete för såväl kvinnor som män» utbyttes mot utredning om »förbud för nattarbete för män».

I detta yrkande instämde Branting. »Jag tror», sade han »att det kan vara av vikt att visa, att denna åtgärd, som vi nu fattat beslut om, endast är ett första steg, och jag vill därför mana alla dem, som varit med om det nyss fattade beslutet, att här gå vidare på skyddslagstiftningens väg och bifalla det förslag till utredning i den nu föreliggande frågan, som här framställts, och vilken utredning är väl av behovet påkallad.» I detta anförande instämde Lindqvist, Kjellberg, Fürst, Söderberg i Stockholm, Tengdahl, Johansson i Stockholm, Persson i Stockholm, Rissén, Hasselquist, Wavrinsky, Blomberg, Åberg, Wallin, Thylander, Lindberg, Thorsson, Waldén, Tynell, Rydén, Leksell, Olsson i See, Forssell, Rundgren, Karlsson i Fjäl, Carlsson i Malmberget, Kristensson, Kropp och Svensson i Nyköping. Således både socialdemokrater och liberaler.

Jeansson i Kalmar förordade med instämmande av Jespersson bifall till utskottets ståndpunkt.

Vid omröstningen antogs utskottets avslagsyrkande med 109 ja mot 69 nej.

Efter året 1909 blev uppgiften således att genom påminnelser hos sven-

ska statsmakten erinra densamma om naturens ordning och på det sättet aktualisera dess krav, att natten var avsedd till sömn även för män och icke blott för kvinnor. Alla åren 1910—1915 motionerades således av mig i andra kammaren om förbud för nattarbete även för män inom industriella och angränsande arbetsområden, där detsamma ej av tvingande omständigheter var oundvikligt. År 1910 var jag ensam. År 1911 underskrevs motionen även av en Edv. Lindberg och I. Hasselquist. Åren 1912—1915 framfördes motionen som socialdemokratisk partimotion och undertecknades därför även av socialdemokratiska förtroenderådets medlemmar. I sak voro yrkandena desamma med någon omväxling i formuleringen beträffande frågans inställning till internationella överenskommelser. År 1910 och 1911 föll frågan i båda kamrarna. Åren 1912, 1913 och 1914 biföll andra kammaren ett skrivelseförslag utan votering, under det första kammaren förkastade detsamma. Slutligen 1915 enade sig kamrarna om en hemställan till regeringen.

Den motion i männens nattarbetsfråga, som år 1915 sålunda föranledde en riksdagsskrivelse, var undertecknad med namnen: Carl Lindhagen, Hjalmar Branting, Herm. Lindqvist, F. W. Thorsson, Nils Persson, Vikt. Larsson, Värner Rydén, Bernh. Eriksson, E. Palmstierna, Rickard Sandler. Framställningen utmynnade i två yrkanden nämligen att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla,

1:o) att initiativ från svensk sida måtte tagas till internationell överenskommelse om åtgärder till förekommande även av mäns användande till nattarbete inom industriella och angränsande arbetsområden, där det ej måste äga rum av tekniska skäl eller i den allmänna välfärdens intresse;

2:o) att ärendet oavsett detta måtte i erforderliga delar ofördröjligen beredas för Sveriges vidkommande, samt de åtgärder vidtagas, som utan avvaktan på och oberoende av internationell konvention kunna vara av förhållandena påkallade.

Det kan ha sitt intresse att till belysning av den tidens uppfattning återgiva väsentligen motiven till den framställning, som sålunda bröt sig igenom i riksdagen. De sakliga motiven framfördes utförligt i mina motioner och reservationer i lagutskottet åren 1908 och 1909 och även senare. Motiveringen till 1915 års motion lydde:

»I de strävanden för begränsning av arbetstiden, som framtvings av industrialismens fortgående inkräkning på vilotimmarna, ha i de internationella socialdemokratiska kongressernas program för arbetareskyddet fastställts följande principiella minimifordringar: en normalarbetsdag på åtta timmar; trettiosex timmars oavbruten ledighet en gång i veckan (söndagsvila) samt förbud mot nattarbete, där det ej påkallas av tekniska skäl eller i den allmänna välfärdens intresse. Vid senaste kongress år 1910 insköts dessutom i programmet ett betonande av, att de olika generella kraven om arbetareskydd böra genomföras utan skillnad till kön. Motsvarande fordringar ha även influerat i det svenska arbetarepartiets politiska program, det sista kravet på arbetareskyddets genomförande utan skillnad till kön, enligt beslut vid 1911 års partikongress.

Vid sidan av det större kravet om en normal arbetsdag framträda således även kraven på söndagsvila och förbud mot nattarbete. Båda äro synnerligen förtjänta att samtidigt föras fram, helst de också äro lättare att få lösta. Kravet på upprätthållandet av en vilodag i veckan kan väl sägas hava ingått i folkmedvetandet. Även bör man kunna med framgång vädja till respekt i möjligaste mån för den naturlag, som bjuder att arbetet skall äga rum om dagen och icke om natten.

Riksdagen begärde år 1910 en undersökning, i vad mån behöfelig söndagsvila utan berättigad anledning åsidosattes särskilt inom industri, handel och andra närliggande områden. Det torde vara att förvänta, att denna undersökning och det förslag, som kunna framgå därur, skola tillgodose tillika det mångenstädes synnerligen aktuella kravet, att söndagsvilan måtte komma att omfatta även natten till söndagen.

Beträffande nattarbetet i allmänhet har frågan, såvitt angår kvinnorna, reglerats genom lagen den 20 november 1909, som på vissa villkor stadgar förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag. Däremot ha förslag vid de sju senaste riksdagarna om initiativ till reglering även av männens nattarbete icke ännu lyckats tillvinna sig bifall, ehuru även männens nattarbete är en skadlig inrättning av den privatkapitalistiska industrialismen.

Enligt den av kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik år 1911 utgivna publikation över arbetstidens längd inom industri och hantverk i Sverige — en statistik, som dock ej blivit fullt exakt i fråga om nattarbetet därför, att i de utsända formulären ej räknas med denna sak särskilt — förekom ordinarie nattarbete vid 2,875 arbetsställen och för 48,618 arbetare, utgörande 14.1 procent av samtliga vid undersökningen redovisade arbetare — — —.

Utom detta ordinarie nattarbete förekommer också en myckenhet tillfälligt nattarbete på övertid, om vars omfattning statistiken dock av ovan angiven grund ej lämnar några närmare upplysningar.

Mot ett förbud för nattarbete i industriella och angränsande yrken, där det kan undvikas, samt en reglering av detsamma i andra fall, plägar invändas, att frågan ej kan upptagas här i landet annat än i anslutning till en internationell överenskommelse. En ensidig åtgärd i sådant syfte för ett land och särskilt för ett litet land som vårt skulle, menar man, minska dess konkurrenskraft på världsmarknaden. Lagutskottet har ett par gånger uttryckt detta så, att 'det måste vara av vikt för det ena landet att ej genom en för snävt avfattad lagstiftning för sig begränsa eller upphäva möjligheten att frambringa sina produkter till samma låga pris som de konkurrerande länderna'. Man ser här liksom så ofta eljest i den officiella statsuppfattningen, hurusom profitens intressen ohöjlt gå före människornas. Själva antagandet bygger på en obestämd fruktan samt strider mot erfarenheten och sakens natur.

Vid den internationella socialistiska arbetarekongressen i Köpenhamn 1910 framkommo i kommissionen för social lagstiftning skarpa uttalanden mot de undanflykter för en effektiv lagstiftning till skydd för arbetarnas liv och hälsa, som på ovannämnda grund gjorde sig gällande från de styrandes sida i olika länder. Rätta förhållandet återgives nog i den av nämnda kongress antagna resolutionen om arbetareskyddslagstiftningen, där det heter att 'trots de många förhandlingarna presterades ytterst litet positivt av lagstiftningen, emedan de härskande klasserna av fruktan för att skadas motverka arbetareskyddet, ehuru ingen förvärvsgren i något

land skadats därav, utan fastmer höjandet av arbetarnas hälsa och arbetsprestation bringar den allmänna kulturen och även arbetsgivareklassen en fördel'. Resolutionen av år 1910, varom ovan talats, slutar ock med en uppfordran till alla länders arbetare 'att bryta de härskande klassernas motstånd samt erövra ett verksamt arbetareskydd genom en ständig agitation och en mäktig utvidgning av sina politiska och ekonomiska organisationer'.

Vid 1911 års riksdag erinrades ock i första kammaren om det bekanta förhållandet, att lagstiftningen i England om förbud från slutet av 1840-talet för kvinnligt nattarbete i bland annat textilindustrien medförde befrielse från nattarbete särskilt i nämnda industri även för de manliga arbetarna, enär man ej där kunde undvara kvinnornas speciella fallenheter. Ingen har kunnat påstå, att den engelska textilindustrien härigenom skadades i sin konkurrens med utlandet.

Den svenska fackliga arbetareorganisationens kongress år 1906 beslöt i frågan bland annat uppmana socialdemokratiska riksdagsgruppen att inför riksdagen framlägga förslag om förbud för nattarbete för de arbetaregrupper och industrigrenar, där det ej av tvingande omständigheter nödvändiggöres. Den svenska socialdemokratiska partikongressen 1914 beslöt dessutom i anledning av väckt motion att anhålla hos internationella socialistiska byrån samt svenska regeringen, att de måtte i vad på dem ankommer, taga kraftiga initiativ för att i de särskilda länderna och helst genom internationell lagstiftning måtte genomföras internationalens krav på förbud mot nattarbete även av män, där det ej påkallas av tekniska skäl eller i den allmänna välfärdens intresse.»

Motionen hänvisades denna gång av någon obegriplig anledning icke till lagutskottet utan till ett andra kammarens tillfälliga utskott. På förslag av utskottet beslöt andra kammaren för sin del anhålla, att regeringen ville

1) låta verkställa en allsidig undersökning, i vilken omfattning och under vilka förhållanden nattarbete för män inom industrien och angränsande arbetsområden för närvarande i riket förekommer,

2) därest av nämnda utredning skulle framgå, att det beträffande vissa arbetsområden vore önskvärt samt eljest möjligt och lämpligt att, oberoende av internationell konvention, för vårt land införa lagbestämmelser avseende reglering av nattarbetet, därom för riksdagen framlägga förslag,

3) beträffande arbetsområden, inom vilka reglering av nattarbetet icke anses kunna äga rum annorledes än på grundval av en internationell överenskommelse, taga i övervägande, huruvida och i vilken omfattning från svensk sida vid lämplig tidpunkt bör tagas initiativ till en dylik överenskommelse i syfte att jämväl för sistberörda arbetsområden normerande bestämmelser rörande nattarbetet må kunna ävägbringas.

Denna hemställan bifölls av andra kammaren utan debatt eller omröstning. Frågan gick nu till första kammaren och ett av dess tillfälliga utskott. Detta hemställde enhälligt, att kammaren måtte på det sätt biträda andra kammarens beslut, att kammaren för sin del beslutar, att riksdagen anhåller, att Kungl. Maj:t ville

1) låta verkställa en allsidig undersökning, i vilken omfattning och un-

der vilka förhållanden nattarbete för män inom industrien och angränsande arbetsområden för närvarande i riket förekommer,

2) därest av nämnda utredning skulle framgå, att det beträffande vissa arbetsområden vore önskvärt samt eljest möjligt och lämpligt att, oberoende av internationell konvention, för vårt land införa lagbestämmelser, avseende reglering av nattarbetet, därom för riksdagen framlägga förslag.

I första kammaren yrkades dels bifall och dels avslag å utskottets hemställan. Vid omröstning bifölls utskottets hemställan med 76 röster mot 51.

Frågan gick nu tillbaka till andra kammaren, som biträdde första kammarens beslut i enlighet med dess tillfälliga utskotts hemställan. Utskottet betonade dock, att det fortfarande ansåg, att det varit av stor betydelse, om, på sätt utskottet i sin tredje punkt hemställt, den blivande riksdagsskrivelsen lämnat i regeringens hand att jämväl taga de initiativ till internationella överenskommelser rörande nattarbetets reglering, som kunde finnas erforderliga.

Riksdagens framstöt år 1915 rörande förbud även för manligt nattarbete rann sedan ut i den med utredningar överhopade administrationens spakvatten. Först nu år 1931 kommer i en regeringsproposition svaret.

Skydds-
dag-
stiftning
"utan skill-
nad till kön".

Såsom motiven till 1915 års motion utvisa finner man, att i strävandena för begränsning av arbetstiden, som framtingats av industrialismens inkräkning på vilotimmarna, ha arbetareklassens pionärer utomlands såväl som hos oss betonat, att de allmänna kraven på en normal arbetsdag, söndagsvila samt förbud mot nattarbete böra genomföras *utan skillnad till kön*.

Enligt den till finska lantdagen år 1909 överlämnade propositionen om arbete i de industriella yrkena var nattarbetet för kvinnor i allmänhet förbjudet. Härom yttrade socialutskottet att »enär likväl stora sanitära missförhållanden vore en följd av längre tids nattarbete för såväl kvinnor som män och då det dessutom i särskilda industrigrenar, där arbetare av vardera könet äro sysselsatta, bleve svårt att på tillfredsställande sätt ordna arbetet, om beträffande arbetstiden för vardera könet olika skyddsbestämningar vore att iakttaga, har utskottet velat utsträcka bestämningarna om inskränkning av nattarbete även till fullvuxna män». Att författningens förbud mot nattarbete borde omfatta såväl kvinnor som män, voro därför så gott som alla inom lantdagen eniga. Däremot gingo meningarna i särskilt beträffande omfattningen av de undantag, som borde medgivas.

Samtidigt framträdde dock en annan strömning, som lade huvudvikten på kvinnoskydd och lämnade männen okränkta i besittningen av arbetsmarknaden under nätterna och i följd därav i många fall till ensamma herrar över arbetsmarknaden även om dagen. Det behöver väl knappast erinras om, att denna paroll då utgick från sammankomster, som behärskades av regeringsombud.

Vid en arbetareskyddskonferens av regeringsombud och delegerade för

de internationella arbetareskyddsföreningarna, hållen år 1910 i Lugano, beslöts att nästa stora fråga i den internationella arbetareskyddslagstiftningen skulle vara fastställandet av en normalarbetsdag enbart för kvinnliga industriarbetare. De svenska ombuden, som personligen voro ivriga anhängare av en skyddslagstiftning ensidigt för kvinnor, gjorde ingen opposition mot en dylik uppfattning.

En liknande internationell arbetareskyddskongress hölls i september 1912 i Zürich, besökt av omkring 200 delegerade, däribland några få kvinnor. Sverige var jämväl representerat av tre regeringsombud. Den danska fabriksinspektrisen fru Julie Arenholt gav i en dansk tidskrift en resumé om kongressens förhandlingar. Hon blev invald i kommissionen för bland annat internationella bestämmelser och sökte där förklara och försvara invändningarna mot ensidiga skyddsbestämmelser mot kvinnor. »Men», säger hon, »mina ord funno absolut ingen tillslutning i kommissionen, som uteslutande bestode av ivriga, ja, nästan fanatiska kvinno-skyddsmän».

Det var samma anda, som lägrade sig över Thyréns stora tal under natt-plenum den 19–20 april 1909 inom andra kammaren. Han talade själv, såsom han uttryckte sig, för »den maskulina renässansen». Befriande och renhårigt var hans uttalande, att förbud för nattarbete av män vore en omöjlighet.

Den »maskulina renässansen» på höjderna sprider sig emellertid lätt även nedåt. Det går långsamt för oss män i gemen att tillägna oss upplysningstidevarvets lösen: rättsmedvetandets utveckling går i bredd med erkännandet av kvinnans rättigheter. Med anledning av en motion år 1904 om kvinnlig rösträtt skrev till och med en arbetartidning följande: »Riksdagen bör icke göras till en variété. En motion om kvinnans rösträtt är i denna stund en löjlighet. Motionen är skriven under kjolen eller åtminstone i köket». Och ändå gick saken kort efteråt igenom.

Regeringsombudens och den »maskulina renässansens» ställningstagande mot det gamla arbetarkravet, att vilotimmarna skulle genomföras utan skillnad till kön, har nu i själva verket blivit ganska befäst inom hela den ledande socialpolitiska världen. Förbudet mot nattarbete även av män uppbäres icke av någon levande nitälskan. I varje fall fastslås, att en betydande skillnad här måste äga rum mellan män och kvinnor.

Vad som har sagts om den nutida mentaliteten gäller också om det gamla traditionella kravet på söndagsvila.

Vid riksdagen 1910 framfördes av mig i tecknet av internationalens gamla krav en motion härom, undertecknad av samtliga medlemmar i socialdemokratiska riksdagsgruppen. Yrkandet avsåg anhållan om undersökning, i vad mån inom vårt land behöflig söndagsvila utan tvingande nödvändighet åsidosattes inom arbetsområden, vari arbete utföres för arbetsgivares räkning, och särskilt inom industri, handel och andra närlig

*Riksdags-
skrivelsen
1910 om
söndagsvila.*

gande verksamheter, ävensom därest utredningen därtill skulle giva anledning framläggande av erforderligt lagförslag.

Denna hemställan väckte betänksamhet hos lagutskottets medlemmar från första kammaren. Omedelbart före det slutliga avgörandet avlägsnade de sig under ledning av utskottets ordförande Trygger till enskild överläggning. Vid återkomsten meddelades, att de dock beslutat tillstyrka motionen. På detta sätt kom ett enhälligt utskottsutlåtande till stånd med den oväsentliga förändringen i formuleringen, att den begärda undersökningen borde avse »i vad mån inom vårt land behöflig söndagsvila utan berättigad anledning åsidosättes särskilt inom industri, handel och andra närliggande arbetsområden». Detta betänkande godkändes av båda kamrarna utan debatt eller omröstning.

För min del hemställde jag dessutom, riksdagen 1910, att den kvinnliga nattarbetslagen av 1909 ej skulle äga tillämpning på typografyrket eller, om detta ej kunde bifallas, åtminstone ej på de kvinnliga typografer, som vid tiden för lagens prolangerande eller dessförfinnan haft anställning i yrket, samt år 1911, att lagen ej skulle ha tillämpning på typografyrket. Det visade sig nämligen, såsom ock befarats, att det nya ensidiga förbudet mot kvinnligt nattarbete tämligen fullständigt sopade bort de kvinnliga typograferna från deras anställningar. Förenämnda två yrkanden avslogos emellertid av båda kamrarna.

Gällande lags och regeringsförslagets ställning till de fyra huvudkraven: normalarbetsdag, förbud mot nattarbete, söndagsvila och semester.

I propositionen till 1931 års riksdag ha nu bland annat riksdagens skrivelser 1910 om söndagsvila utan skillnad till kön och 1915 om förbud mot nattarbete även för män och ej blott för kvinnor fått ett svar. Man märker, hurusom under den långa mellantiden av ovan antydda skäl den gamla utgångspunkten utan skillnad till kön väsentligen utplånats. Maskinernas dåhär har överröstat naturlagarna, och de nationalekonomiska värdena undanskjuta mänskighetsvärdena. En särskild arbetstidsordning för män upprätthålles och skall fortfarande upprätthållas såsom ett offer åt maskinkulturen.

Hur man tappat bort den gamla treenigheten och dess utgångspunkter framgår redan därav, att *åttatimmarsdagen* reglerats i en särskild lag. Likaså *förbudet mot nattarbete för kvinnor*.

Söndagsvilan omnämnes i 5 § arbetareskyddslagen. Den är där insprängd bland olikvärdiga föreskrifter om förekommande av ohälsa i följd av arbete. Det heter därvid såsom en arbetsgivares särskilda skyldighet: »i) Arbetet bör, där dess natur det medgiver, så anordnas, att arbetarna komma i åtnjutande av erforderlig söndagsvila». Bestämmelsen står såsom en from önskan allenast. Söndagsvilans uppgift är dock icke blott att förekomma ohälsa i arbete, den är också till för andlig väckelse, sällskapligt umgänge med naturen och andra förströelser.

I propositionen föreslås nu under 5 § punkt 1) följande föreskrift: »För varje period av sju dagar skola arbetarna i regel åtnjuta sammanhängande

ledighet av minst 24 timmars varaktighet. Sådan veckovila bör såvitt möjligt förläggas till söndag och till samma tider för alla vid ett arbetsställe anställda». Undantag kan medgivas. Under 38 § 2 mom. föreslås: »Finner yrkesinspektionens chefsmyndighet, efter framställning av yrkesinspektör eller bergmästare eller eljest, att arbetsgivare åsidosätter något av vad i 5 § i)—m) stadgas, äger chefsmyndigheten, efter arbetsgivarens hörande och, där så finnes lämpligt, samråd med arbetsrådet, meddela honom nödiga föreskrifter till tryggande av det åsidosatta stadgandets iakttagande. Bryter arbetsgivare mot dylik föreskrift straffas han med böter enligt 42 § från och med 10 till 1,000 kronor.

Något *förbud mot nattarbete av män* förekommer i gällande lag ej ens såsom en from önskan. Indirekt inverkar dock arbetstidslagen i viss mån på nattarbetet.

Nu föreslås i årets proposition under 5 § mom. k) i arbetarskyddslagen följande nyhet: »Åt arbetarna bör, där ej arbetets natur, allmänhetens behov eller annan omständighet skäligen kan anses kräva avvikelser, beredas erforderlig ledighet för nattvila». Vad som skall anses som erforderlig ledighet angives ej närmare. Kontrollen regleras här liksom för söndagsvilan i 38 § 2 mom. och 42 §.

De nu föreslagna bestämmelserna om söndagsvila och förbud mot mäns nattarbete sätta icke vilan och förbudet i högsätet såsom ett samhällligt krav i första hand, såsom skett i den kvinnliga nattarbetslagen och i strafflagens bestämmelser om söndagsvila. De stå ej såsom en rättelse i det nuvarande faktiska systemet. Utan snarare såsom ett godkännande av detsamma. Propositionen kan knappast få betydelse annat än möjligen för ett eller annat undantagsfall.

Enligt undersökning skulle antalet arbetare, som i Sverige år 1917 användes till något arbete mellan kl. 8 e. m. och 6 f. m., uppgå till 60,136 eller 13.7 % av det antal arbetare, som berördes av undersökningen. Någon kännedom i övrigt om förhållandena har ej kunnat inhämtas. Arbetstidskommittén och socialstyrelsen »tror att nattarbete i vårt land på det hela taget ej förekommer i många andra fall än där det kan anses påkallat». Siffran 60,136 säger dock åtskilligt, men man föreställer sig, att det är påkallat, eftersom det förekommer. Å andra sidan betonar styrelsen, att nattarbete icke bör tillåtas, då därför ej finnes annat motiv än önskan att se driftens avkastning ökad i proportion till den ökade driftstiden. Ingen vet i vad mån sådana motiv kunnat ligga bakom även de ovannämnda 60,136 nattarbetena. Washingtonkonventionen utgår ifrån, att i de olika länderna mycket kvinnligt nattarbete förekommer i yrken och rörelser, som ej falla under Bernkonventionens nattarbetslag, och därför kräver förstnämnda konvention en utsträckning av förbudet mot kvinnors nattarbete. Samma förhållanden avspeglar sig förmodligen inom de manliga nattarbetarnas yrken. Där finnes nog också en myckenhet nattarbete, som är okänt,

och likaledes nattarbete, som anses påkallat av dem, som ha nytta därav, men icke är det ur samhällelig synpunkt.

Beträffande söndagsvilan finnes ej heller utredning om behovet. Alla de manliga arbetare, som äro i arbete nätterna före eller efter en söndag måste väl använda större delen av söndagen till sömn på en onaturlig tid och det är ej en sådan vila, som avses med begreppet söndagsvila. Förlägges nu den föreslagna vilotiden av minst 24 på varandra följande timmar till någon annan dag än söndag, blir det icke någon verklig söndagsvila i gemenskap med det övriga samhället. Då det nu stadgas att i varje fall dessa 24 timmar skola beredas varje företags hela personal samtidigt, så visar detta emellertid, att man håller före, att den oavbrutna driften kan helt avbrytas, såvida man ej med det inflikade »så vitt möjligt» återtager med ena handen allt eller det mesta av vad man velat giva med den andra handen. På detta sätt har förslaget om söndagsvila fått enahanda undanskjutna plats i systemet, som anmärkts om förslaget om förbud mot människans nattarbete.

Den största frågan i nutiden är väl dock att bestrida maskinernas rätt att av driftens ekonomiska beräkningar offra naturlagarna och människovärdet. *Det nuvarande tillståndet, som auktoritativt och traditionellt döljer sig bakom orden »så vitt möjligt» och andra dylåka förbehåll, kan icke obetingat godtagas.* Bakom nattarbete och frånvaro av söndagsvila ligga uppoffringar från individens sida av värden, som hava lika stor, ja ofta större betydelse än tekniska beräkningar. I den allmänna samfärdselns intresse kunna sådana individuella uppoffringar åtminstone i vår febrila tid icke helt undvikas. Men i övrigt torde tiden vara inne, synes mig, att nu ifrågasätta en gräns för maskinernas exploateringar och påbjuda, att även den »oavbrutna driften» får finna sig i att avbrytas, när nattens timmar nalkas eller söndagens fred tar vid. Därom äro svenskarna befogade att fatta beslut oberoende av internationella konventioner. Skulle farhågorna för utländsk konkurrens resa oöverbanneligt motstånd mot ett ensidigt svenskt ingripande, återstår att rikta en framställning till vederbörande internationella organisationer att upptaga spörsmålet på världsproblemets program.

*Skyddslags-
stiftningens
omfattning.*

Efter så många utredningar och en så lång väntan borde en revision om lagstiftningen nu omsider kunna framläggas systematiserad och samlande författningarna i en lag i stället för att, såsom i förslaget väsentligen skett, fortfarande bibehålla den gamla röran.

Socialstyrelsens förslag år 1925 har kommit med en sådan sammanfattning, som förtjänat efterföljd. Där äro under kap. 3 sammanförda samtliga bestämmelser om arbetstiden. Däremot måste anmärkas, att från detta kap. utbrutits bestämmelserna om det kvinnliga nattarbetet, vilka sammanförts i ett särskilt kapitel jämte andra föreskrifter om kvinnoarbetet. Den rätta systematiseringen, som även ligger uttalad i riksdags-

skrivelserna från 1910 och 1915, är väl att under socialstyrelsens kapitel om bestämmelser rörande arbetstiden de olika jämbördiga ämnena behandlas under följande underrubriker: *normalarbetsdagen, förbud mot nattarbete, söndagsvila och semester*. Under rubriken nattarbete sammanföres då allt vad man i den punkten anser sig böra stadga om kvinnor och män, därvid de senares nattarbete bringas väsentligen till överensstämmelse med den kvinnliga nattarbetslagen.

Vidare böra väl de grundläggande bestämmelserna om arbetstiden i alla sina huvudpunkter helst röra hela folket, samt sedan i form av undantagsbestämmelser stadgas erforderliga modifikationer i den allmänna regeln.

Det är föga reda med de nuvarande formuleringarna. Lagen om arbetareskydd den 29 juni 1912 med dess antydan om söndagsvila gäller för »varje rörelse industriell eller icke, vari arbetare användes för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari arbetare på sådant sätt användes». Vissa undantag stadgas.

Lagen om arbetstidens begränsning äger också tillämpning å enahanda rörelser och arbetsföretag, dock endast »för så vitt i rörelsen eller företaget till arbete för arbetsgivarnas räkning i regel användas flera än fyra arbetare». Från denna lags tillämpning undantagas dessutom flera arbeten än som undantagits i lagen om arbetareskydd.

Nattarbetslagen för kvinnor gäller däremot »vissa industriella företag». De förtecknas i lagen vara »företag, som avser idkande av bergsverks-, bruks- eller fabriksrörelse, hantverk eller därmed jämförlig hantering eller annan dylik industriell verksamhet, och som drives i den omfattning, att däri under någon tid av nästföregående eller löpande år sysselsatts flera än 10 arbetare». Undantag från bestämmelserna kunna för vissa fall meddelas. I propositionen bibehållas dessa distinktioner.

Den nya ansatsen till förmån för männens nattvila har inflickats under lagen om arbetareskydd och dess allmänna verksamhetsområde.

Jag är ej kompetent att bedöma, huruvida dessa skiftningar i de olika lagarnas omfattning äro för andra ändamål betingade av sakens natur eller politisk kompromiss. Denna motion är emellertid avsedd att syssla allenast med rätten till vila i arbete. Rätteligen bör väl, som sagt, denna rätt vara jämbördigt organiserad för hela folket och åtminstone i sin uppställning utgå från en dylik förutsättning.

I varje fall är arbetareskyddslagens omfattning liksom arbetstidslagens principiella omfattning icke klart definierade. Några mena att den avser allt arbete i landet, som utlämnas av någon arbetsgivare. Andra sakkunniga äro tveksamma om exempelvis kontorspersonal och butiksbiträden skyddas av lagarna. Klarlagt är väl icke heller, var gränsen går mellan de arbetsanställda i statens och kommuners tjänst, som omhägnas av lagarna eller icke. Mera omfattande och i varje fall tydliga bestämmelser synas således vara av nöden. Eljest blir följderna att yrken, om vilka tveksamhet råder, faktiskt lämnas åsido vid lagarnas praktiska tillämpning.

Effektivt för-
bud även för
manligt natt-
arbete.

Aktuellt bör, såsom ovan utvecklats, nu även bliva att förbudet mot kvinnligt nattarbete utvidgas att väsentligen i samma omfattning gälla även för mäns nattarbete, på sätt 1915 års riksdagsskrivelse begärde och andra kammaren tre gånger förut uttalat sig för.

En öppen fråga är då, huruvida Washingtonkonventionens fordran på ytterligare utvidgning av förbudet mot kvinnors nattarbete utan en komplettering med ett effektivt förbud även för mäns nattarbete bör trots allt obetingat godtagas. Ostridigt är ju att ytterligare ett antal kvinnor, som av industrialismen utkastats på arbetsmarknaden och berövats utsikt till äktenskap, därigenom förlora eller försämra sina nuvarande uppehållen utan att något annat bjudes dem istället.

Det bör antecknas, att någon medkänsla med sådana kvinnor sällan förspörjes från de män, som leda utvecklingen på detta område. Redan detta symptom visar, att det brister någonting i åskådningssättet. Man får icke heller förglömma, att de män, som sålunda ivra för en ensidig lagstiftning för kvinnorna, väl i allmänhet hava sin utkomst någorlunda tryggad. Skulle de hotas av enahanda äventyr som kvinnorna, blev betänksamheten förmodligen något större.

Emellertid kan påstås, att ingen evolution till det bättre kan i vår ofullkomliga värld gå fram utan offerväsande. Man kommer ej ur stället utan att börja med kvinnorna, som mest behöva skyddas, och därför kan det tyvärr ej undvikas, att en del kvinnor till obekant antal måste bringa offer för hela könets välfärd. Det är möjligt att många resonera så. Men då bör det sägas ut. Icke heller det sker i regel.

Vad som emellertid tämligen klart visar, att reformen nu råkat in på villovägar, är de manliga socialpolitikernas och vi kunna gärna säga även den övriga maskulina världens växande likgiltighet inför det manliga nattarbetet.

Mannen är starkare än kvinnan, säger man, och fördrar därför lättare nattarbete. Detta är nog sant för vissa yrken, särskilt dem som äro krävande för muskelstyrkan. Där det åter gäller mera själslig uthållighet uthärdar kvinnor ofta nattarbete bättre än männen. Mödrarnas och sjuksköterskornas nattvak är ett exempel. Hur som helst är dock nattarbete även för mannen stridande mot naturen. Det degenerar också honom och således även släktet, och det innefattar tillika en föregripelse mot hans mänskliga rättigheter. I propositionen konstateras att nattarbete i regel möter motvilja hos nattarbetarna.

Man betonar vidare fortfarande, att kvinnorna skola föda barnen. Därför är det viktigt för det kommande släktet, att de särskilt förskonas från nattarbete. Detta är obestriddligen riktigt. Men mannens fysik och tillvarelsesätt inverkar väl också lika mycket på släktenas hälsa. Det är ju han som släpper till själva livsfröet, och dess beskaffenhet är väl en livsbetingelse för grodden och växten. Mannens nattarbete försvagar livsfröet. Arbetar han om natten blir han dessutom lätt ännu mera benägen att, så-

som männen numera allt mer göra, använda lediga nätter till restaurang- och kafébesök, tobaksrökning och spritförtäring allt med syfilis ofta i släptåg. Hur går det då med livsfröet?

År 1909, då »den maskulina renaissansen» firade sin seger i andra kammaren, argumenterade segraren professor Thyrén bland annat, att liksom likställighet mellan man och kvinna ifråga om lastbarhet var förkastlig, så kunde icke heller godtagas likställighet i allmänhet i degeneration, vilket kom att betyda övervägande degeneration för kvinnokönet. »Det är med denna, som med lastbarheten», sade Thyrén, »att samhället kan hända något så när kan smälta och balansera den ena hälften av lastbarheten, men vidgar den sig från hälften till det hela, då blir det för mycket och då går samhället under.»

Häri ligger så vitt jag förstår åtminstone ett förtäckt erkännande, att det är kvinnan, som hitintills mest upprätthållit släktets psykiska och fysiska hälsa. Det är väl då på tiden, att man någon gång tar itu med den manliga hälftens degenererande. Först då kan släktet förmodligen bli sunt. De skadliga verkningarna även för män av nattarbete ha emellertid på senare tider för litet intresserat socialpolitici.

För övrigt, de kvinnor, som ej bli gifta, måste ju också leva. Och hur förhåller det sig med de gifta barnbetungade arbetarehustrurnas i stad och på land normalarbetsdag, nattvila, söndagsledighet och semester. Möter här något källsprång för de kommande släktenas fysiska och andliga hälsa? *De förbisedda.*

Ja än mer. I vad mån skyddas jordbrukare, hantverkare och andra, som driva sitt yrke utan fast lejd arbetskraft, mot deras arbetstids upppressande genom konjunkturen till en oskäligen höjd? Denna fråga undvika vi ännu skyggt i vår socialpolitik.

Lagstiftningen liksom denna motion sysslar främst med skydd för lönearbetare mot konjunkturen och företagets ledningar. Det *frivilliga* individuella yrkesarbetet i andra fall kan och bör ej bli föremål för något offentligt ingripande. Där det senare ofrivilligt genom konjunkturen betungas med oskäligen, nedbrytande arbetstid, får samhället ej heller förglömma ett sådant missförhållande.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

Yrkanden.

att riksdagen med anledning av propositionen nr 40 om revision av lagen om arbetarskydd ville resa ett begynnande värn mot maskinkulturens landvinningar och stadskulturens envælde samt i sådant syfte *beträffande särskilt arbetstiden* besluta:

1) att sammanföra, på sätt socialstyrelsen föreslagit, i en lag samtliga ämnen, som nu behandlas i lagarna

om arbetareskydd, arbetstid och förbud mot kvinnligt nattarbete;

2) att därvid sammanföra bestämmelserna om arbetstid eller rätt till vila i arbetet i ett huvudkapitel med följande underkapitel: normal arbetsdag, förbud mot nattarbete, söndagsvila, semester;

3) att inleda huvudkapitlet eller varje underkapitel med ett allmänt påbud, att den vila i arbetet, som i varje underkapitel behandlas, skall tillkomma alla lönearbetare utan skillnad mellan kön eller mellan kroppsarbetare på land och i stad, kontorsarbetare, butiksarbetare, lagerarbetare, hantverksarbetare, sjuksköterskor, hembiträden, sjömän och arbetare i de så kallade intellektuella yrkena;

4) att därefter i varje underkapitel ange de undantag och modifikationer, som enligt sakens natur eller härskande konjunktioner anses under nuvarande förhållanden ofrånkomliga;

5) att följaktligen formuleringarna i de ovannämnda tre nu gällande lagarna beträffande deras omfattning skola såsom otillräckliga, godtyckliga, orättvisa, haltande och oklara helt försvinna;

6) att sålunda riksdagens skrivelse 1910 om söndagsvila samt riksdagens skrivelse 1915 och andra kammarens beslut 1912, 1913 och 1914 om utsträckning i *anda och sanning* av förbudet mot kvinnors nattarbete även till männens nattarbete skola omsider utan undanflykter effektueras;

7) att följaktligen jämväl maskinkulturens oavbrutna drift och s. k. nationalekonomiska värden skola till värn om mänskligetsvärdena beskäras ingående med bibehållande av den oavbrutna driftens missförhållanden allenast i den mån allmänna intressen för närvarande oundgängligen påkalla det;

8) att hemställa till Kungl. Maj:t att hos vederbörande internationella instanser föreslå en omläggning även av de internationella konventionerna om skydd i arbetet i väsentlig anslutning till vad under förestående punkter föreslagits;

9) att, därest denna riksdag ej mäktar en sådan omarbetning av propositionen, som ovan i punkterna 1)–7) ifrågasatts, återförvisa ärendet till Kungl. Maj:t med hemställan att för nästa riksdag måtte framläggas ett nytt förslag; samt

10) att till sist hemställa, att Kungl. Maj:t ej måtte alldeles glömma bort ett begrundande, i vad mån även jordbrukare, hantverkare och andra, som driva sitt yrke utan lejd fast arbetskraft, samt hemmens hustrur må kunna åtminstone i någon mån skyddas mot deras arbetstids ofrivilliga uppressande till en oskälighöjd.

Stockholm den 19 februari 1931.

Carl Lindhagen.

Innehåll.

	Sid.
Rätten till arbete och rätten till vila	1
De maskinella värdena och mänsklighetsvärdena	1
Förspelet till riksdagsskrivelsen 1915 om männens nattarbete	2
Skyddslagstiftning "utan skillnad till kön"	8
Riksdagsskrivelsen 1910 om söndagsvila	9
Gällande lags och regeringsförslagets ställning till de fyra huvudkraven: normal arbetsdag, förbud mot nattarbete, söndagsvila och semester	10
Skyddslagstiftningens omfattning	12
Effektivt förbud även för manligt nattarbete	14
De förbisedda	15
Yrkanden	15